

Brobyggande mellan teori och praktik

Per Fibæk Laursen

Danmarks institut för pedagogik och utbildning, Århus
Universitet, Danmark

Förhållandet mellan teori och praktik på yrkesutbildningar är ett förhållandevis gammalt problem som i hög grad har diskuterats och varit föremål för forskning. De senaste årtiondena har det varit särskilt fokus på gapet mellan teori och praktik. Förhållandet mellan teori och praktik upplevs som ett särskilt stort problem inom yrken som lärare, sjuksköterska och socialarbetare, alltså yrken som helt eller delvis baseras på humaniora och samhällsvetenskap. Inom naturvetenskapsbaserade yrken, som t.ex. ingenjör, verkar problemet vara mindre.

"Många studenter på t.ex. lärarutbildningen upplever att teori och praktik är två helt skilda världar."

I projektet "Brobyggande mellan teori och praktik" som genomfördes vid Institutet för utbildning och pedagogik (DPU) på Århus Universitet, intresserade vi oss för hur yrkesutbildningar för bl.a. lärare och sjuksköterskor kan arbeta med teori-praktik, så att studenterna i lägre grad ska uppleva förhållandet som ett problem (Haastrup 2013).

Resultatet från projektet tyder på att följande tre typer av initiativ främjar studenternas upplevelse av en bra koppling mellan teori och praktik:

- Förhållandet mellan teori och praktik kan utvecklas genom att förståelsen för teori, praktik och förhållandet dem emellan tematiseras och diskuteras av undervisare, studenter och praktikvägledare. Kommunikationen mellan de tre parterna kan förbättras om alla parter får gemensamma begrepp för teori och praktik samt blir medvetna om sina egna och övriga parter förståelse och förväntningar.
- Praktiknära teori på danska professionshögskolor och teorinära praktik på praktikplatserna. Kopplingen mellan teori och praktik kan främjas genom att undervisarna på professionshögskolorna har en grundlig och aktuell kunskap om yrkets praktik. Kopplingen kan dessutom främjas genom att undervisningen fokuserar på de utmaningar som nyutexaminerade upplever i praktiken och genom att använda erfarenheter från praktiken i form av case, analyser av eller experiment med praktiken. Teorinära praktik på praktikplatserna innebär att vägledarna hjälper de studerande att se sammanhanget mellan deras praktiska erfarenheter och deras teoretiska kunskaper.
- Det kan skapas olika typer av ett "tredje inlärningsrum" mellan teori och praktik, eller andra kopplingar till yrkets praktik än just praktiken. Ett välkänt exempel på detta är sjuksköterskeutbildningens "skill labs" och en lärarutbildning i Danmark har rönt framgångar genom att skapa ett "teaching lab", där de studerande samarbetar med grundskolor för att testa och undersöka pedagogiska idéer i praktiken.

Varför är förhållandet mellan teori och praktik ett problem?

Man kan fundera över varför teori-praktik är en så stor och ihållande utmaning för yrkesutbildningarna. Varför är det så viktigt? Varför är det så komplicerat?

Först och främst är förhållandet mellan teori och praktik själva kärnan i vad ett yrke egentligen är.

Det finns många förslag på definitioner av termen "yrke" men vad som går igen i många yrken är att, som Andrew Abbot (1988) menar, det särskilda med yrkesutövaren är att denne kan lösa praktiska problem utifrån sin teoretiska kunskap. Den här specifika kompetensen skiljer yrken som kräver yrkesutbildning från såväl hantverk som rena akademiska ämnen. Därför är det viktigt för ett yrke och dess utövare att teori och praktik hänger ihop.

För det andra har utmaningen med teori-praktik vuxit sig större och mer komplicerad på senare år. Yrkesutbildningar för lärare och sjuksköterskor har blivit allt mer akademiska (Wideen & Grimmet 1995). Om vi går tillbaka i historien till lärarutbildningens första årtionden var pedagogisk teori primärt föreskrifter för hur undervisningen skulle ske och varför. Idag är teorin mycket mer, t.ex. begrepp för analys och reflektion, överblick över olika undervisningsformer och -metoder, metoder för utveckling av pedagogisk praktik, läroplansprinciper och mycket annat. Och idealet är att all denna kunskap ska vara forskningsbaserad. Det är inte konstigt att det kan vara svårt för de studerande att se kopplingen till praktiken.

Vad är egentligen teori och praktik?

Utifrån ett direkt och förnuftsbaseerat perspektiv är det ingen tvekan om vad teori och praktik är. Teori är sådant som står i böcker om pedagogik, didaktik och ämnesdidaktik och det handlar normalt om vad som skrivits av stora teoretiker som Dewey, Piaget eller Klafki. Praktik är normalt vad läraren gör när denne står i sitt klassrum och undervisar eleverna.

Om vi stannar vid den förnuftsbaseerade uppfattningen har många lärarstudenter förväntningar om att teorin ska fungera som ett verktyg, som hjälper till att lösa de problem som kan uppstå i klassrummet. Därför är det inte konstigt att många blir besvikna. Om man har en klass som är för stökig eller där eleverna har svårt att lära sig läsa eller svårt att förstå matematiken, så är det svårt, mycket svårt, att använda Dewey, Piaget eller Klafki som verktyg för att lösa problemet.

Låt oss titta lite mer analytiskt på begreppen teori och praktik. Vi börjar med teori. Ordet kommer från grekiskan och betydde ursprungligen betraktelse eller att betrakta. Även om teori är att ställa sig utanför och betrakta någonting, i motsats till att handla mitt i det, kan teori ändå betraktas som en aktivitet. Att teoretisera är en aktivitet som alla utövar, när man t.ex. planerar, funderar, bedömer eller överväger vad meningen med en praktik är. Dewey, Piaget och Klafki kanske var bättre teoretiker än vi andra men de har inte monopol på att teoretisera. Man behöver inte vara "teoretiker" för att kunna teoretisera.

Ordet praktik har också grekiskt ursprung och är sprunget ur ett ord som betyder att utöva, eller att göra. Medan teori är att betrakta är praktik att göra eller utöva. Precis som teori innefattar praktik mer än vad som ligger i den förnuftsbaseerade uppfattningen av begreppet. Praktik är inte enbart det som läraren gör framför eleverna i klassrummet. Praktik är också förberedelse av undervisningen, utvärdering, framtagande av undervisningsmaterial, samtal med hemmet/skolan, möten med lärarteamet och mycket annat.

Om vi tänker på omfattningen av begreppen teori och praktik blir avståndet mellan dem mycket mindre.

Relationer mellan teori och praktik?

I diskussioner om teori och praktik talas det ofta om förhållandet mellan dem – "förhållandet" i ental och bestämd form. Men det finns inte och kan inte finnas ett bestämt förhållande mellan teori och praktik, vilket gör det mer korrekt att tala om relationer mellan teori och praktik – i flertal och obestämd form. Låt oss titta närmare på några av dessa relationer.

Teori som verktyg: Som tidigare nämnts är det en vanlig uppfattning nu för tiden att teori bör kunna fungera som ett verktyg i förhållande till praktiken. Om man stöter på problem i sin praktik

ska man genom sin kunskap om teorier, eller genom att slå upp i böcker, kunna hitta välgrundade och beprövade tillvägagångssätt som kan lösa problemet. Om man t.ex. har problem med för mycket oro i klassen ska man kunna slå upp i en bok om klassledning och se förslag på hur problemet kan lösas. Sedan ska dessa förslag också kunna användas för att lösa problemet.

En del debattörer har kritiserat och rent av förnekat att denna typ av relation mellan teori och praktik över huvud taget existerar inom pedagogiken. Det är det dock inget tvivel om att den gör. I många fall har generella teorier konkretiserats och omvandlats till metoder som lärare kan använda i praktiken. Om vi stannar vid problemet med oro i klassen kan vi som exempel på en teori som omsätts till metodik med praktiska verktygsliknande aspekter nämna Gert Lohmanns bok *Klasseledelse og samarbejde* (Lohmann 2008). Boken innehåller 60 sidor med massor av förslag på lösningsstrategier för att dämpa oro och det ges även tips och praktiska exempel.

Teori som optik: Även om "teori som verktyg" förmodligen är den mest utbredda uppfattningen om hur förhållandet mellan teori och praktik bör vara, spelar teorin säkert en betydligt större roll genom att påverka vårt sätt att se och uppfatta den praktiska verkligheten på. Teorin ger en sorts begreppsmässig optik som gör att vi ser världen på ett specifikt sätt. Ett exempel:

Det som en lärare omedelbart ser som "oro i klassen" ser Gert Lohmann, i den tidigare nämnda boken om klassledning, ur elevernas synvinkel. Undersökningar visar att "oron" ofta handlar om att hålla igång det som för eleverna är det viktigaste i skolan, nämligen den sociala interaktionen med kompisarna. Om man som lärare är medveten om detta kommer man snart att uppfatta oron på ett annat sätt och vara mindre benägen att se den som ett medvetet försök att sabotera undervisningen.

Teorin fungerar främst som leverantör av begrepp och synvinklar som ger oss ett mer nyanserat och varierat sätt att uppfatta världen på. Teorin har denna funktion även om vi inte använder den som verktyg. Det är förmodligen därför som en nyutexaminerad lärare som tillfrågades om vad hon använde av det hon lärt sig på lärarutbildningen svarade: "Ingenting och ändå allting!" (Worm Hansen 2006: 14).

Teori som kritik: Särskilt inom sociologin har flera av de stora teoretikerna, som Pierre Bourdieu, argumenterat för att teori främst ska fungera som kritik. Om teori och forskning försöker fungera som verktyg och bidra till "social ingenjörskonst" reduceras den till ett redskap för samhällets maktbärare. Istället ska teorin påpeka maktutövningen och de strukturer i samhället som upprätthåller maktskillnader.

Mot denna bakgrund har Bourdieu kritiserat att det kapital i form av pengar, kultur och sociala kontakter som en människa skaffar sig under sin uppväxt, i realiteten bestämmer personens "öde" i utbildningssystemet och på arbetsmarknaden. Även om den enskilda personen upplever det som fria val baserat på lust och förmåga.

Även inom pedagogiken finns det gott om exempel på teori som kritik av praktiken. På 1970-talet och 1980-talet fanns det en kraftig strömning inom pedagogiken som kallade sig "kritisk pedagogik". En av de mest inflytelserika pedagogiska teoretikerna, Wolfgang Klafki, karakteriserar sin teori som kritisk-konstruktiv, alltså inte bara konstruktiv utan även kritisk. Den pedagogiska och utbildningspolitiska världen är full av svårligen genomskådliga maktrelationer av den typ som Bourdieu kritiserar. Därför är det viktigt att den pedagogiska teorin förhåller sig kritisk till praktiken.

Hur kan vi minska studenternas utmaningar?

Många studenter på t.ex. lärarutbildningen upplever att teori och praktik är två helt skilda världar och att teorin inte har någon större betydelse för utvecklandet av professionell kompetens. Nyutexaminerade lärare berättar att de saknar en del av de praktiska kompetenser som är

nödvändiga för att klara skolans utmaningar.

Det är viktigt att se förhållandet mellan teori och praktik som just en utmaning, som är komplex med flera orsaker och som kräver flera olika svar. Om teori-praktik ses som ett enskilt problem med en enda orsak och en enda lösning begår man ett fel som kommer att försvåra förståelsen av förhållandet mellan teori och praktik. Det gör det också svårare att anta den utmaning det innebär att utveckla fruktbara förhållanden mellan teori och praktik på yrkesutbildningar.

Den internationella forskningen bekräftar att det inte finns någon quick fix som kan lösa problemet med teori och praktik. Relationerna mellan teori och praktik kan dock utvecklas till studenternas fördel genom att använda flera olika strategier samtidigt, som i de tre exemplen i brobyggnadsprojektet som beskrevs i inledningen.

Istället för att försöka få studenterna att överta undervisarnas förståelse för teori-praktik, kan mer fruktbara relationer mellan begreppen utvecklas om studenternas olika förståelser och förväntningar ses som en potential. Det kan göras genom att hålla en dialog med dem och genom att bygga en bro mellan teori och praktik på flera sätt.

Referenser

1. Abbot, A. (1988) *The System of Professions: An Essay on the Division of Expert Labor*. Chicago: The University of Chicago Press.
2. Haastруп, L.; Hasse, C.; Jensen, T. P.; Knudsen, L. E. D., Laursen, P. F.; Nielsen, T. K. (2013) *Brobygning mellem teori og praksis i professionsbacheloruddannelserne. Sammenfattende rapport*. Köpenhamn: KORA.
3. Lohmann, G. (2008) *Klasseledelse og samarbejde*. København: Gyldendal.
4. Wideen, M. F. & Grimmitt, P.P. (Eds.)(1995). *Changing Times in Teacher Education: Restructuring for Reconceptualization*. London: Routledge Falmer.
5. Worm Hansen, J. (2006) *Ny lærer i skolen*. Köpenhamn: Gyldendal.